

Yhteisellä asialla

Järjestömaailmaan Tauno ”ajautui” kevään 1976 Oulun maanmittauspäivien yhteydessä järjestetyssä *Suomen Kartoittajayhdistyksen* vuosikokouksessa. Alkoi 27 vuoden rupeama yhdistyksen hallituksessa, varapuheenjohtajana 12 vuotta ja puheenjohtajana vuosina 1987–94.

Tauno muistelee, miten virastodemokratia tuli mukaan paikallistason työyhteisöön. Aluksi ainakin piiri-insinööri vastusti ko. toimintaa, mutta suhtautuminen muuttui täysin laitoksen järjestämien koulutuspäivien jälkeen. Tampereen toimipisteessä oli virastodemokratiaelinten toiminta varsin aktiivista ja aitoa. Kevään 1986 virkamieslakko tuntui hyvin raskaalta. Se oli ennen kokemattomaa jäsenistölle. Tiedossa oli pitkäaikainen lakko ja se tiesi merkittäviä taloudellisia seuraamuksia. Lakkopäivärahat eivät korvanneet ansionmenetyksiä. Tauno toimi Suomen Kartoittajayhdistyksen lakkopäällikkönä. Hän joutui vastaamaan jäsenten lakkotilanteesta ja laittamaan maksuun lakkoavustukset.

Taunon puheenjohtajakaudella SKY vaihtoi keskusjärjestöä Virkamiesliitosta Valtion Teknisten Keskusliittoon. Merkittävää oli myös Maanmittauslaitoksen kartoittajahenkilöstön fuusioituminen pääosin yhdeksi järjestöksi.

Paluu juurille

Luottamusmiehenäkin karaistunut Tauno näki monet maanmittauslaitoksen organisaatiouudistukset. Viimeisin uudistus antoi mahdollisuuden vielä kerran toimenkuvan vaihdokseen. Vasta perustetun Pirkanmaan-Satakunnan maanmittaustoimiston maasto- ja rajatietotuotantoprosessi kaipasi kipeästi kokenutta maaston ja ilmakuvienv tuntijaa. Rekisterikartan perusparannustyö entisillä toimitustyömaillaan, Vesilahden, Pälkäneen ja Kurun kunnissa oli sopiva päätös Taunon työuralle. Siinä työssä yhdistyivät kartta, ilmakuva ja rajat.

”Kiinteistötehtävissä tekninen kehitys on ollut valtaisaa. Ennen oli vain mitta ja prisma. Nykyään JAKO-järjestelmä sekä teodoliitti ja satelliittipaikantimet kenttätyössä ovat muokanneet työtavat uusiksi”, sanoo Tauno.

Vanhoissa tienviittolpissa risteuksen nimi luki soikeassa taulussa, kuten kuvan Rahkoilassa. Risteyksestä opastettiin seuraaviin risteyskiin (esim. Mierola) ja kauemmas (esim. Hämeenlinna).

Jussi Iltanen

Tiekartan paikannimivalinnat synnyttävät keskustelua

VUOSIKYMMENTEN NIMIKÄYTÄNTÖ JA NIMILAIN HENKI KOHTAAVAT

Karttojen paikannimet herättävät usein kartankäyttäjien keskuudessa vilkasta keskustelua. Miksi naapurikylän nimi lukee suuremmalla kuin kotikylän? Miksi oman tilan nimi puuttuu kartalta? Miksi paikannimi kirjoitetaan eri tavalla kartalla ja tienviitassa?

Suomalaisten tiekarttojen paikannimien historia johtaa 1930-luvun alkuun, jolloin ensimmäiset Suomen tiekartat – GT-karttojen edeltäjät – julkaistiin. Samalta aikakaudelta ovat peräisin monet nimivalinnat, jotka yhä tänäkin päivänä näkyvät tiekartoilla.

Tienristeykset, seisakkeet ja kartanot kartalla

Ensimmäisissä tiekartoissa nimien hallinnollinen merkitys oli korostunut. Tuo-

hon aikaan jokaisella maantien risteyksellä oli oma nimensä, joka luki myös tienviittatolppaan kiinnitetyssä soikeassa taulussa. Tienviitat osoittivat etäisyyksiä seuraaviin risteuksiin, ja näin autoilijan oli helppo seurata risteysten nimiä maastossa. Tiekartalla risteysten nimet esitettiin selkeästi erottuvalla punaisella värillä, kuten risteysten väliset etäisyydetkin.

Myös rautatieliikennepaikat nimineen esitettiin hyvin korostetusti, olihan juna tuolloin autoa tärkeämpi kulkuneuvo. Lisäksi kartalla esitettiin symbolein ja nimin mm. kartanot.

Kun esimerkiksi seisakkeiden ja risteysten nimet näkyivät niin kartalla kuin maastossakin, vakiintuivat monet niistä ihmisten kielenkäyttöön – toisinaan jopa väärin kirjoitettuina! Vanhat maarekisterikylien nimet saivat rinnalleen uutta nimistöä, kun tie- ja rautatiehallinto nimisivät solmukohtiaan.

Nimet katoavat maastosta – miten käy kartalle...

1960-luvulta lähtien vanhat risteysten nimet alkoivat kadota maastosta. Uudessa sinisissä viitoissa ei opastettu enää lähimpään risteykseen, vaan suurille paikkakunnille. Samalla myös soikeat risteyskilvet hävisivät maisemasta. Rautatieliikenteessä puolestaan paikallisliikennettä vähennettiin voimakkaasti 1960-luvulta lähtien, ja vähitellen seisakkeiden määrä hupeni.

Suomen tiekartalla 1960-luvun loppu merkitsi uutta aikaa. Vanha tiekartta korvattiin uudella, modernilla kartalla, jonka nimistökin tehtiin kokonaan uudestaan. Kartalla ei enää esitetty erillisiä seisakkeiden tai risteysten nimiä, vaan kaikki nimet olivat yksinkertaisesti paikannimiä. Moni vanha risteuksen nimi oli kuitenkin vakiintunut niin kartalle kuin yleiseen kielenkäyttöönkin, ja tätä kautta nimi päättyi uuden kartan paikannimeksi. Uudella tiekartalla nimien määrä oli huomattavasti suurempi kuin vanhalla. Vanhojen risteysten ja seisakkeiden nimien lisäksi kulmakuntien ja taajamien nimet pääsivät yleensä kartalle. Etenkin talojen nimiä kartalle tuli huomattavasti aiempaa enemmän. Kartalla esitettävät talojen nimet valittiin usein ajatel-

len nimien olevan osa tieverkkoa: tienristeyksessä tai päättyvän tien päässä sijaitsevat talot olivat etusijalla nimiä valittaessa. Tämä ajattelumalli tuki kartan käyttötarkoitusta tiekarttana, mutta toisaalta moni iso talo sai väistyä pienemmän tieltä vain sijaintinsa takia.

Nykypäivän nimistötyötä

Tiekartan nimistö ei enää ole vain kirjaimia karttapinnalla, vaan osa nimistöietokantaa. Genimapissa karttojen paikannimet ovat yhdessä tietokannassa, josta johdetaan nimistö niin koko Suomen tiekartalle kuin yksittäisille kaupunkikartoillekin. Paikannimen luokka kertoo, missä mittakaavoissa ja millaisella kirjaintyyllillä kyseinen nimi esiintyy. Jotta kaikki mittakaavat ja niillä esiintyvät kirjaintyyli- ja -koot ovat johdettavissa tietokannasta, on nimiluokkia oltava yhteensä peräti 150! Tietokannassa paikannimi on tallennettu suomeksi, ruotsiksi ja saameksi. Näin tietokannasta voidaan hakea myös vähänkätettyjä vähemmistökielen nimimuotoja, vaikkeivät ne kartalla esiintyisikään.

1960-luvun karttanimistö on pitkälti päätyntä myös nykyisille GT-kartoille, vaikka luonnollisesti nimistöäkin on päi-

vitetty samaan tapaan kuin vaikkapa tietoa tai kohdetietoutta. Nimien valinnassa kuitenkin näkyy yhä toisaalta 1930-luvun hallinnolliset nimivalinnat ja toisaalta 1960-luvun toiminnallinen nimistö. Tällä hetkellä GT-kartan nimistöä päivitetään vastaamaan nykypäivän tarpeita. Nimistön luokitus pohjautuu tätä nykyä taajamien asukaslukuihin ja pienten kulmakuntien palveluvarustukseen. Talojen nimien valintaan vaikuttavat monet tekijät. Jos yksi talo on antanut nimen ohikulkevalle tielle, valikoituu yleensä tämän talon nimi myös kartalle. Toisaalta taloista valikoidaan usein se, joka on hallitsevin tien varren maisemassa.

Joiltakin osin nykyisissä kartoissa on palattu myös vanhaan: tavanomaisten paikannimien lisäksi esimerkiksi rautatieliikennepaikkojen nimet esitetään omalla, poikkeavalla tekstityyllillään. Tällaisten kohdenimien määrää kartalla kasvatetaan, kun taas toisaalta yksittäisten talojen nimien määrä vähenee. Esimerkiksi mökkimajoituskohteen nimi on kartankäyttäjälle tärkeämpi kuin mökkejä omistavan maatilan nimi.

Nimilakia odottaessa vakiintuneeseen käytäntöön?

Vaikka karttojen paikannimistöä hiotaan mahdollisimman hyväksi, säilyvät monet ristiriitaiset tilanteet esimerkiksi kartan ja maaston välillä. Paikkakunnalla saattaa olla monta rinnakkaista nimeä, tai nimen oikeinkirjoitus saattaa vaihdella. Nimen kirjoitusasu saattaa herättää paikallisessa väestössä välillä kummastustakin, sillä vanhoissa tienviitoissa nimi voidaan kirjoittaa eri tavoin kuin kartalla. Myös maarekisterikylän nimi saatetaan joskus kirjoittaa poikkeavasti, sillä satoja vuosia sitten annetut maarekisterikylien nimet ovat usein jopa kielenvastaisesti kirjoitettu maanjakoasiakirjoissa.

Esimerkiksi Ruotsissa on hyväksytty nimilaki, joka velvoittaa kartantekijät ja viranomaiset käyttämään yhtenäisiä, virallisesti tarkastettuja nimiasuja. Lantmäteriverketin kartoissa ovat käytössä vain viralliset nimimuodot, ja täten muutkin kartantekijät ja viranomaiset tutkivat nimien oikeinkirjoitusmuodot näiltä kartoilta.

Vanhoissa tiekartoissa risteysten nimet kuvattiin punaisin tekstein (esim. Rahkoila ja Mierola). Rautatieaseman nimi Parola lukee mustalla, eikä täten samannimistä taajamaa lue lainkaan.

Suomessa ei toistaiseksi tällaista nimilakia ole, mutta vastaavan käytännön noudattaminen myös Suomessa olisi kansalaisten etujen mukaista. Tällä hetkellä Maanmittauslaitoksen maastokartoilla on Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen tarkistama paikannimistö, jota tulisi käyttää lähdeaineistona myös muissa paikannimistöön liittyvissä töissä, kuten viitoituksen suunnittelussa tai pienimittakaavaisien karttojen nimistön laatimisessa.

Myös Genimapin tie- ja kaupunkikarttojen nimistön oikeinkirjoituksessa nojataan Kotimaisten kielten tutkimuskeskukseen. Tiekartan nimiä verrataan esimerkiksi maastokarttojen sekä erilaisten nimilueteloiden nimiin. Lisäksi nimistöä täydennetään taajama-alueilla asemakavojen mukaisilla paikannimillä, kuten puistojen tai pienten asutusalueiden nimillä. Epäselvissä tapauksissa kysytään kielitoimiston kantaa nimen oikeinkirjoitukseen.

Vastaavan käytännön toivoisi yleistävän myös muussa viranomaistyössä kuin karttojen teossa. Esimerkiksi viitoitus ja kartat voivat olla yhteneviä ainoastaan silloin, kun molempia laadittaessa käytetään yksiä yhteisiä lähteitä, jotka ovat valtakunnan tasolla hyväksytyt viralliseksi lähteiksi oikeille paikannimille.

Kirjoittaja on maantieteilijä (FM), joka vastaa Genimap Oy:n karttojen paikannimistöstä, sähköposti: jussi.iltanen@genimap.fi.

Dorrit Högbacka

Landhöjning i Kvarken

Från 1734-års lag finns en del kvarlevor i våra dagars lagar och förordningar bl.a. i fastighetsbildningslagen och jordabalken. Detta gäller för såväl Finland som Sverige.

Tillandning är ett område, som från början har varit vattenområde. På grund av landhöjningens inverkan har strandlinjen förskjutits och vattenlinjen förflyttats längre bort från land. Det torra markområde som uppstått på detta sätt är tillandning. I Finland finns bestämmelser för hur man får lösa in denna tillandning i fastighetsbildningslagen.

I Sverige finns ej denna motsvarighet. Den svenska lagen har inga bestämmelser för landhöjning, tillandning eller motsvarande och i praktiken används benämningarna landhöjning och uppgrundning.

Tillandningsrån och rätten att inlösa tillandningen enligt finsk lag

Mellan fastigheternas enskilda jordägor och de samfällda vattenområdena finns det ofta samfällda tillandningar (HD 29.11.1974/1855).

Tillandningarnas rår mot fastigheternas enskilda ägor har oftast inte bestämts på ett sätt som vunnit laga kraft. Det samma gäller vissa rår som grundar sig på naturliga terrängfigurer. Då rån ej tidigare har bestämts genom en åtgärd som har vunnit laga kraft, skall de yrkanden som gäller rånns sträckning utredas vid förrättningen.

Utredningar fås bl.a. från lagtexter, gammal hävd, domar och vittnesutsago. Rån mellan vatten- och tillandningsområdena samt enskilda fastigheter har oftast inte uppgåtts fastän de i tiden bestämts på storskifteskartan.

Sträckningen för en naturlig rå är inte angiven genom rårmärken eller koordinater, utan den följer terrängfigurer. Då en tillandning har uppkommit i samband med byns samfällda vattenområden framför en fastighets enskilda ägor, utgör också gränsen mellan fastigheten och tillandningen en ovan avsedd rå som inte har angetts genom rårmärken eller koordinater. Det är typiskt för en sådan att den innehåller bukter.

Enligt fastighetsbildningslagen har fastighetens ägare rätt att lösa in tilland-

Tillandningarna på vardera sidan om Kvarken ser i stort sett likadana ut.

Kuva: Antero Aaltonen

ning eller en del av den, om det finns en samfällad tillandning eller om det sedan fastigheten bildats har uppkommit en enskild tillandning, som betydligt försvårar användningen av fastigheten eller som kan utnyttjas ändamålsenligt bara i samband med fastigheten. Kan tillandningen användas ändamålsenligt bara i samband med fastigheten, är ägaren till fastigheten skyldig att på yrkande av tillandningens ägare, eller i fråga om en samfällad tillandning på yrkande av delägarlaget, lösa in tillandningsområdet eller en del av det. Också obetydliga fristående tillandningar som kan användas ändamålsenligt bara i samband med en fastighet som gränsar till tillandningen kan lösas in.

Inlösningen sker genom en lantmäteri-förrättning kallad "inlösen av tillandning". Ansökan kan göras av den angränsande fastighetens ägare eller tillandningens ägare. En annan lantmäteri-förrättning angående tillandningar och vatten är "skifte av samfällt område". För skifte av ett samfällt område förut-